

Bijlage VWO
2026

tijdvak 2

geschiedenis

Bronnenboekje

Prehistorie en oudheid

bron 1

In 275 na Christus wordt de Romeinse keizer Aurelianus vermoord. In de Romeinse boekenreeks *Historia Augusta* staat dat in de Senaat¹⁾ de Romeinse consul²⁾ Velius Cornificius Gordianus zegt:

We zullen aan u, heren senatoren voorleggen wat we al vaak hebben voorgelegd: we moeten een keizer kiezen¹⁾, want het is niet juist dat het leger zonder opperbevelhebber blijft. (...) Dus doe iets, heren senatoren, benoem een keizer. Dan zal het leger de man die u kiest aanvaarden, of als het leger die man afwijst, een ander kiezen.

noot 1 De Senaat bestaat uit senatoren die de keizer van advies voorzien. Officieel kiest de Senaat de nieuwe keizer.

noot 2 Elk jaar worden twee senatoren gekozen tot consul, een hoge bestuurlijke functie.

De middeleeuwen

bron 2

Tussen 997 en 1001 wordt Engeland elk jaar geteisterd door plundersaars uit Scandinavië. De Engelse koning Ethelred II geeft de opdracht om alle Denen¹⁾ die in zijn rijk wonen te doden. In 1004 laat de koning hierover opschrijven:

Het is aan iedereen, die zich in dit land ophoudt, bekend dat een besluit is genomen door mij, in overeenstemming met de raad van mijn leidinggevende mannen en bestuurders, en dat dit is verspreid. Namelijk dat alle Denen die aan dit eiland zijn ontsproten, zoals onkruid in een tarweveld, moesten worden vernietigd door middel van zeer rechtvaardige uitroeiing, en dat dit besluit moest worden uitgevoerd (...). De Denen die in de hiervoor genoemde stad [Oxford] woonden, probeerden aan hun dood te ontsnappen. Zij gingen het heiligdom van Christus²⁾ binnen, nadat ze met geweld de deuren en grendels hadden vernield, en besloten om daar hun toevlucht en verdediging te zoeken tegen de mensen van de stad en de voorsteden. En toen het volk probeerde om de Denen te verdrijven, zette het volk noodgedwongen de planken in brand en verbrandden zij deze kerk met alle ornamenten en boeken. Daarna werd de kerk met de hulp van God, door mij opnieuw opgebouwd.

noot 1 Hiermee bedoelt Ethelred II mensen uit Scandinavië.

noot 2 De Denen vluchten de grootste kerk in Oxford binnen.

bron 3

In 1568 laat Willem van Oranje in de Nederlanden een pamflet verspreiden waarin staat:

De onchristelijke en onmenselijke daden van de hertog van Alva, zijn aanhang en zijn bloeddorstige troepen worden gepleegd in strijd met de plechtige en verzegelde overeenkomst (...) tussen Zijne Majesteit de Koning¹⁾ en de Nederlanden; ja zelfs tegen de gelofte en eed van Zijne Majesteit. Daarom is het meer dan duidelijk dat Alva met deze gruwelijke tirannie niet alleen misbruik maakt van het bevel dat hij van Zijne Majesteit heeft ontvangen (...) maar ook dat hij die op eigen initiatief uit eigenbelang en uit bloeddorstigheid heeft uitgeoefend. Wat zeker tegen de zin van Zijne Majesteit is, die bekend staat als een goede en milde koning.

noot 1 Willem van Oranje bedoelt Filips II.

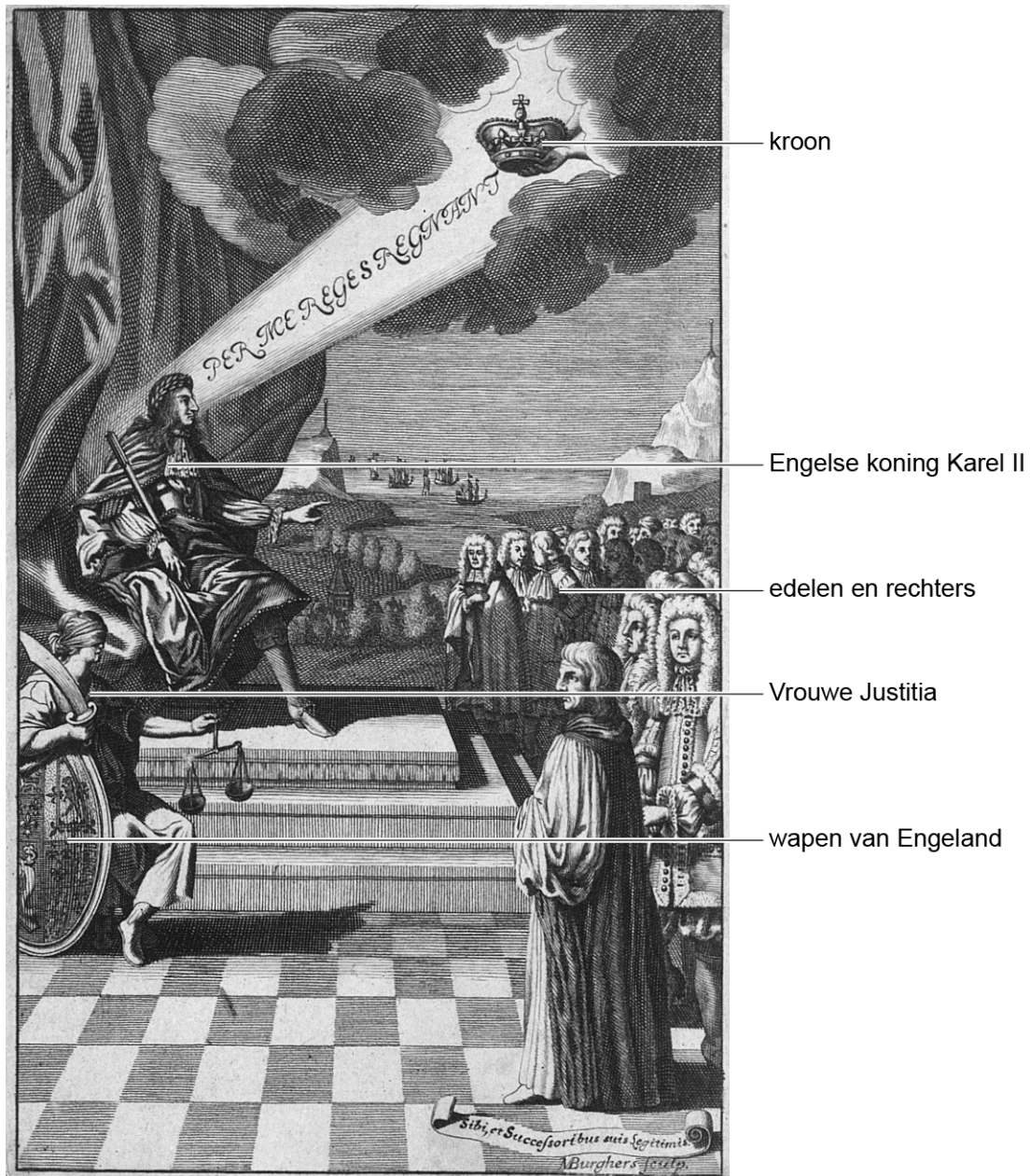
bron 4

Een Duitse huursoldaat houdt tussen 1625 en 1649 een dagboek bij van zijn leven in het Heilige Roomse Rijk. In 1635 schrijft hij:

We trokken naar Reichenweier in de Elzas. We hebben het stadje belegerd en beschoten. Op 3 juli gaven ze zich over. (...) Vervolgens trokken we naar Gemar, dat we ook veroverden. Toen gingen we terug naar Colmar. Daar waren we tijdens de oogsttijd in het veld gelegd. We hebben de inwoners van Colmar het koren van de akkers rondom de stad ontnomen door het te maaien, met onze paarden te vertrappen en te verbranden. Vanuit de stad schoot men hevig met kanonnen op ons.

bron 5

In 1684 maakt Michael Burghers deze prent:

Toelichting:

Boven Karel II staat vanuit de hemel de tekst: "Door Mij regeren koningen".

Rechtsonder staat de tekst: "Voor hemzelf en voor zijn rechtmatige opvolgers."

bron 6

In 1788 schrijft Olympe de Gouges in een pamflet over slaafgemaakten:

Almachtige God! En de natuur huivert niet! Als ze¹⁾ dieren zijn, zijn wij dan niet net zo? Hoe verschillen witte mensen van hen? Het is slechts kleur. (...) De kleur van de mensheid is gevarieerd, net als alle dieren die de natuur heeft voortgebracht, evenals de planten en mineralen. Waarom concurreert de dag niet met de nacht of de zon niet met de maan en de sterren van het firmament? Alles is gevarieerd, dat is de schoonheid van de natuur.

noot 1 Olympe de Gouges bedoelt zwarte slaafgemaakten.

Moderne tijd

bron 7

In 1830 schrijft de Oostenrijkse minister Klemens von Metternich aan de Oostenrijkse ambassadeur in Den Haag:

Het is bovendien te hopen dat het verlichte deel van de Belgische natie, rekening houdend met de voor- en nadelen van een scheiding, zelf de [Nederlandse] regering zal helpen bij haar pogingen om de afscheiding zo min mogelijk schadelijk te maken voor de soevereiniteit. En om deze te beperken tot regelingen met betrekking tot het interne bestuur, de vrijheid van eredienst¹⁾ en misschien tot een nauwkeurigere verdeling van de nationale vertegenwoordiging. Het is te verwachten dat elke concessie die buiten deze zaken om wordt gedaan, de vijandigheid tussen de verschillende volken van het koninkrijk niet zal wegnemen, maar juist zal leiden tot een totale scheiding – een gebeurtenis waar Frankrijk met ongeduld naar uitkijkt.

noot 1 Von Metternich bedoelt vrijheid van godsdienst.

bron 8

In 1906 verschijnt deze prent van J.A. Mitchell in het Amerikaanse weekblad *Appeal to Reason*. De titel is "Vanuit de diepte":

bron 9

In januari 1919 schrijft de Duitse ondernemer Oskar Münsterberg in zijn dagboek:

Rijk en arm, oud en jong, mannen en vrouwen stonden in lange rijen, vaak urenlang, om de nieuwe plicht te vervullen: het kiezen van de eerste nationale vergadering van de nieuwe republiek. Alles verliep rustig en zakelijk. De straten leken wit, vol met folders en de muren van de huizen waren kleurrijk vol met opgeplakte posters. Verder was er geen luide, opdringerige, vervelende reclame zoals in Amerika en Engeland. Alles is zakelijk en ordelijk. Iedereen beschouwt de verkiezingen als zijn plicht en gaat op tijd naar het gewenste stembureau. Hoe snel drong het democratische idee door tot alle klassen en bereikte de democratische stemplicht alle kringen. Ik heb zelf voor het eerst in mijn leven gestemd. Tot nu toe, onder de oude regering, wist ik dat mijn stem toch geen invloed had. De Rijksdag was een podium voor sprekers maar zonder macht.

bron 10

Op 1 juli 1927 wordt in Bandung, een stad in de kolonie Nederlands-Indië, *De vakschool voor meisjes* van het Indo-Europese Verbond geopend. De krant *Het nieuws van den dag voor Nederlandsch-Indië* schrijft hierover:

Deze school stelt zich ten doel om aan jonge meisjes een algemeen praktische opleiding te geven en haar te bekwamen in verschillende vakken van vrouwelijk handenarbeid, waardoor zij in staat zullen zijn om (...) in eigen levensonderhoud te voorzien en tevens gevormd worden tot handige en bekwame huisvrouwen. Het leerprogramma omvat:

- Huishoudkunde, koken en wasbehandeling.
- Het linnen-, kostuum- en hoedenvak.

Opleiding voor het Staatsexamen in nuttige en fraaie handwerken en voor het examen ter verkrijging van het Nederlands-Indische Bondsgetuigschrift voor kostuumnaaister.

bron 11

Eind december 1944 publiceert het *Bozner Tagblatt* de toespraak van Franz Hofer, een belangrijke nationaalsocialistische leider. Hij zegt:

De vijand probeerde tevergeefs de grenzen van het Rijk te overschrijden en Duitsland onderuit te halen. Onze vijanden stuitten op een verdediging die gedreven werd door een fanatieke strijdlust die de vijand niet alleen onverbiddelijk tegenhield, maar hen ook de zwaarste verliezen toebracht. We kregen de bevestiging dat, daar waar een paar vierkante kilometer Duits grondgebied tijdelijk in handen van de vijand viel, deze vijanden geen moment aarzelen om hun blinde haat in de meest brute vorm te uiten. Ze hebben maar één doel: de totale vernietiging van het Duitse volk. (...) We weten dat er in deze historische strijd om te overleven maar één ding is: vechten en nog meer vechten tot de dood erop volgt. Het woord "overgave" is uit ons vocabulaire geschrapt. Voor een stam met zo'n trotse militaire traditie als de onze is vechten geen gebod, maar een vanzelfsprekendheid.

bron 12

Tussen 1950 en 1953 zijn het communistische Noord-Korea en het kapitalistische Zuid-Korea met elkaar in oorlog. In 1951 schrijft Matthew Ridgway, generaal van de Amerikaanse troepen die op dat moment in Korea strijden, aan zijn soldaten:

In de korte periode waarin ik hier de leiding heb, hoor ik uit verschillende bronnen, voornamelijk van de leden van gevechtseenheden, de vragen: "Waarom zijn we hier?" en "Waar vechten we voor?". Hieronder staan de antwoorden op die vragen. (...) Voor mij is het duidelijk. Het is geen kwestie van dit Koreaanse dorp of die Koreaanse stad. (...) Dit is allang niet meer een strijd voor de vrijheid van onze Koreaanse bondgenoten en het voortbestaan van hun land. Het is een strijd geworden, en dat zal het blijven, voor ons eigen voortbestaan als onafhankelijk natie. De offers die we hebben gebracht en nog moeten brengen, brengen we niet alleen voor anderen, maar ter verdediging van onszelf.

bron 13

Porseleinen beeld, gemaakt in China in 1967:

Toelichting:

De achterste figuren zijn Rode gardisten.

Op het bord van de man staat 'weg met de kapitalistische gebruikers'. Op het bord van de vrouw staat 'reactionaire academische autoriteit'.

Kenmerkende Aspecten

Tijdvak 1

- de levenswijze van jagers-verzamelaars
- het ontstaan van landbouw en landbouwsamenlevingen
- het ontstaan van de eerste stedelijke gemeenschappen

Tijdvak 2

- de ontwikkeling van wetenschappelijk denken en het denken over burgerschap en politiek in de Griekse stadstaat
- de klassieke vormtaal van de Grieks-Romeinse cultuur
- de groei van het Romeinse imperium waardoor de Grieks-Romeinse cultuur zich in Europa verspreidde
- de confrontatie tussen de Grieks-Romeinse cultuur en de Germaanse cultuur van Noordwest-Europa
- de ontwikkeling van het jodendom en het christendom als de eerste monotheïstische godsdiensten

Tijdvak 3

- de verspreiding van het christendom in geheel Europa
- het ontstaan en de verspreiding van de islam
- de vrijwel volledige vervanging in West-Europa van de agrarisch-urbane cultuur door een zelfvoorzienende agrarische cultuur, georganiseerd via hofstelsel en horigheid
- het ontstaan van feodale verhoudingen in het bestuur

Tijdvak 4

- de opkomst van handel en ambacht die de basis legde voor het herleven van een agrarisch-urbane samenleving
- de opkomst van de stedelijke burgerij en de toenemende zelfstandigheid van steden
- het conflict in de christelijke wereld over de vraag of de wereldlijke dan wel de geestelijke macht het primaat behoorde te hebben
- de expansie van de christelijke wereld naar buiten toe, onder andere in de vorm van de kruistochten
- het begin van staatsvorming en centralisatie

Tijdvak 5

- het begin van de Europese overzeese expansie
- het veranderende mens- en wereldbeeld van de renaissance en het begin van een nieuwe wetenschappelijke belangstelling
- de hernieuwde oriëntatie op het erfgoed van de klassieke Oudheid
- de protestantse reformatie die splitsing van de christelijke kerk in West-Europa tot gevolg had
- het conflict in de Nederlanden dat resulteerde in de stichting van een Nederlandse staat

Tijdvak 6

- het streven van vorsten naar absolute macht
- de bijzondere plaats in staatkundig opzicht en de bloei in economisch en cultureel opzicht van de Nederlandse Republiek
- wereldwijde handelscontacten, handelskapitalisme en het begin van een wereldeconomie
- de wetenschappelijke revolutie

Tijdvak 7

- rationeel optimisme en 'verlicht denken' dat werd toegepast op alle terreinen van de samenleving: godsdienst, politiek, economie en sociale verhoudingen
- voortbestaan van het ancien régime met pogingen om het vorstelijk bestuur op eigentijdse verlichte wijze vorm te geven (verlicht absolutisme)
- uitbouw van de Europese overheersing, met name in de vorm van plantagekoloniën en de daarmee verbonden trans-Atlantische slavenhandel, en de opkomst van het abolitionisme
- de democratische revoluties in westerse landen met als gevolg discussies over grondwetten, grondrechten en staatsburgerschap

Tijdvak 8

- de industriële revolutie die in de westerse wereld de basis legde voor een industriële samenleving
- discussies over de 'sociale kwestie'
- de moderne vorm van imperialisme die verband hield met de industrialisatie
- de opkomst van emancipatiebewegingen
- voortschrijdende democratisering, met deelname van steeds meer mannen en vrouwen aan het politieke proces
- de opkomst van politiek-maatschappelijke stromingen: liberalisme, nationalisme, socialisme, confessionalisme en feminisme

Tijdvak 9

- de rol van moderne propaganda- en communicatiemiddelen en vormen van massaorganisatie
- het in praktijk brengen van de totalitaire ideologieën communisme en fascisme/nationaalsocialisme
- de crisis van het wereldkapitalisme
- het voeren van twee wereldoorlogen
- racisme en discriminatie die leidden tot genocide, in het bijzonder op de joden
- de Duitse bezetting van Nederland
- verwoestingen op niet eerder vertoonde schaal door massavernietigingswapens en de betrokkenheid van de burgerbevolking bij oorlogvoering
- vormen van verzet tegen het West-Europese imperialisme

Tijdvak 10

- de verdeling van de wereld in twee ideologische blokken in de greep van een wapenwedloop en de daaruit voortvloeiende dreiging van een atoomoorlog
- de dekolonisatie die een eind maakte aan de westerse hegemonie in de wereld
- de eenwording van Europa
- de toenemende westerse welvaart die vanaf de jaren zestig van de twintigste eeuw aanleiding gaf tot ingrijpende sociaal-culturele veranderingsprocessen
- de ontwikkeling van pluriforme en multiculturele samenlevingen